

Czemu zawdzięcza Opočno swoją nazwę?

Opočno jest niewielkim czeskim miasteczkiem leżącym nad rzeczką o nazwie *Zlatý potok* (*Złoty Potok*) u podnóża *Gór Orlickich* na północ od miasta Hradec Králové. Ze źródeł historycznych i zachowanych dokumentów wynika, że jest najstarszą miejscowością założoną na *Pogórze Orlickim*. Znany średniowieczny kronikarz czeski *Cosmas* odnotował istnienie Opoczna już w 1068 r. w swojej „*Kronice Czechów*“ pisząc o nim jako o „*oppidum Opocen*“ czyli grodzie książęcym postawionym na skale - opoce. W 1425 r. na miejscu starego grodu zbudowany został zamek gotycki przebudowany później w latach 1560–1569 w stylu renesansowym.

Pierwotna nazwa miasta była Opočen. Z językowego punktu widzenia była słowem rodzaju męskiego w języku czeskim i pochodziła od przymiotnika „*opočný*“ - *opukový* czyli opokowy w połączeniu ze słowem „*hrad*“ oznaczającym gród, średniowieczny zamek warowny. Zmianę rodzajową i przejście do rodzaju nijakiego zauważyć można dopiero w dokumencie z 1636 r. gdzie wzmiankowany jest zamek Opoczno. Występowała również nazwa Opoczna, Opozcen czy Opoczčno oznaczająca tak samo jak wcześniejsze nazwy zamek zbudowany na skale wapiennej opoce. W potocznie używanym języku ludowym zachowała się jednak pierwotna nazwa z końcówką rodzaju męskiego.

W XV w. miejscowość otrzymała prawa miejskie (w 1471 r. otrzymała herb od króla czeskiego i węgierskiego *Władysława Jagiellończyka*).

Porcinkule, kapucyni i inne ciekawostki

Tradycyjny odpust „porcinkule” stanowi ważne wydarzenie i jest ulubioną atrakcją miasta Opočno oraz jego okolicy. Warto więc opisać niektóre ciekawostki z nim związane, które należy bliżej poznać.

Nazwa odpustu połączonego kiedyś z pielgrzymką czyli „porcinkule” związana jest ściśle z istnieniem i działalnością miejscowego klasztoru kapucynów i kościoła p.w. Narodzenia Pana. W Czechach Wschodnich gdzie znajduje się Opočno, odpust taki odbywa się również w innych miejscowościach. Na przykład w Hostinném, gdzie również założony został klasztor franciszkański. Współczesne „porcinkule” odbywają się corocznie w pierwszą sobotę i niedzielę sierpnia. Przed wojną jednak odbywały się regularnie w dniu 2 sierpnia bez względu na jaki dzień tygodnia przypadały.

Z historii zakonu dowiedzieć się można, że z pierwotnego zakonu św. Franciszka z Asyżu oddzielili się franciszkanie, bracia mniejsi czyli minoryci i kapucyni. Zakon kapucynów usamodzielniał się na początku XVI w. Zajmował się kazaniem Pisma Świętego, niesieniem pomocy duchowej w szpitalach i więzieniach, opiekował się chorymi i biednymi. Przedstawiciele zakonu pojawili się w Czechach po 1600 r. Symbolem zakonu były dwa skrzyżowane ramiona ze stygmatami i złoty krzyż patriarchalny na czerwonym polu.

Kapucyni przybyli do Opoczna w 1677 r. Jego członkowie żyli w skromnych i biednych warunkach na wzór postaci swojego patrona, św. Franciszka. Kościoły i klasztory franciszkańskie były też z tego powodu w odróżnieniu od obiektów sakralnych innych zakonów urządzone prościej i skromniej. W Opocznie również można to dostrzec w trójkątnej elewacji kościoła, która posiada bardzo skromną dekorację. Nad wejściem do wnętrza umieszczony został połączony czyli aliancyjny herb rodziny fundatora klasztoru Ludwika Colloredo i jego żony Marii Eleonory z Sizendorfu. Całość elewacji uzupełnia rzeźba Jezusa w Ogrójcu - ogrodzie Getsemani oraz fresk przedstawiający Narodziny Pana.

Wnętrze kościoła jest również urządzone skromnie, bez bogatych dekoracji barokowych i często stosowanych fresków iluzyjnych. Motywem dekoracyjnym są zwykle krzyżyki umieszczone na białym tynku ścian. Obiekt posiada jedną nawę z prostokątnym presbiterium i

kwadratowymi zakrystiami. Presbiterium i nawa posiadają sklepienie walcowe (kolebczaste). Ambonę dekorują figurki Wiary, Nadziei i Miłości. Rzeźba Mojżesza z tablicami Dziesięciu Przykazań Bożych oraz figurka Marii Panny w kapliczce loretańskiej pochodzą z XVIII w.

Założyciel zakonu, św.Franciszek z Asyżu, przedstawiony został ze stygmatami–krwawiącymi ranami na rękach, nogach i z boku co widać na rzeźbie umieszczonej w niszy frontonu elewacji klasztoru. Ubrany jest w habit przepasany sznurkiem z trzema węzłami symbolizującymi ubóstwo, czystość i posłuszeństwo.

Do zakonu św.Franciszka należała również św.Klara, która w 1212 r. założyła żeńską część zakonu – klaryski i korespondowała listownie ze św.Aneżką Czeską. Jej osoba przedstawiona została w habicie zakonnym z monstrancją, którą podobno odegnała Saraceni oblegających klasztor.

Za drugiego założyciela zakonu uważany jest św.Bonawentura, autor biografii św.Franciszka. Jego atrybutem jest kapelusz kardynalski. Rzeźby św.Klary i św.Bonawentury znajdują się na skrzydłach bocznych obrazu ołtarza głównego. Naprzeciwko figury św.Franciszka, w niszy frontonu klasztoru znajduje się rzeźba św.Feliksa z Cantalice (1515–1587) świętego kapucyna, którego kanonizowano w 1712 r. Postać świętego przedstawiona została w habicie zakonnym z długim stożkowym kapturem i torbą na jałmużnę trzymającego na rękach małego Jezusa.

Zamek

Został zbudowany na miejscu byłego grodu i średniowiecznego zamku gotyckiego. Z pierwotnej budowli zachowała się okrągła baszta na wschodzie (nazywana głodomornią), która służyła pierwotnie jako wieża studni, w czasach bardziej współczesnych – jako mieszkanie administratora. Wieża połączona jest ze zamkiem pomostem. Oprócz niej zachowały się tylko nieliczne elementy późnogotyckie w murach zamkowych. Przebudowę zamku w stylu renesansowym wykonano w latach 1560–67 gdy jego właścicielem był Vilém Trčka. Nowy zamek zbudowany został na prostokątnym rzucie poziomym. Dziedziniec arkadowy otaczają trzy skrzydła. Potrójne arkady ze stożkowymi balustradami na piętrach podpira dwadzieścia słupów – kolumn w stylu toskańskim. Na drugim piętrze liczba kolumn jest podwójna, parter i pierwsze piętro posiadają sklepienia kołyskowe, drugie piętro – płaskie stropy. Elewację dekorują sgrafitti. Dostęp od strony miasta ograniczała pierwotnie fosa i most zwodzony. Do kompleksu zamkowego należały budynki byłego browaru, ujeżdżalni, mennicy, zameczku letniego otoczonego parkiem, budynki gospodarcze zwierzyńca oraz kościół p.w.Najświętszej Trójcy.

W końcu XVIII w. zamek uległ pożarowi po którym zlikwidowano wieżę nad traktem głównym i attyki z przodu. Dobudowano przybudówki skrzydeł bocznych, fasadę wzbogacono elementami barokowymi oraz pomalowano na kolor czerwonej cegły (stąd nazwa Czerwone Opoczno). Początku XVIII w. sięga kaplica św.Anny posiadająca namalowany na stropie fresk „Zwiastowanie” oraz freski ewangelistów. Zaprojektowana została przez architekta włoskiego G.B.Alliprandi.

Na początku XIX w. Rudolf Collredo–Mansfeld urządził tutejszy park zamkowy w stylu angielskim, zbudował zameczek w stylu empire, palmiarnię i doprowadził do ostatecznego zburzenia muru ograniczającego dziedziniec zamkowy. Dach budowli zamkowej otrzymał nowy kształt uzupełniony oknami dachowymi oraz balkonem na krokwiach od strony południowej. W XIX i XX w. przeróbce poddano wnętrze zamkowe wprowadzając unowocześnienia i przeprowadzając modernizację np.poprzez wybudowanie centralnego ogrzewania.

Zameczek

Piętrowy zameczek znajdujący się w parku zamkowym wybudowany został wraz z mennicą w 1602 r. Wzorowany został na stylu renesansu północnego kopiując podobny zameczek królewski w Pradze. W XIX przebudowano go w stylu empire.

W końcu XVI w. istniał w pobliżu budynku ogród zaopatrujący kuchnię głównie w świeże warzywa. Jednak już w wieku późniejszym, wokół zameczku rozkładał się teren parkowy. W XVIII w. zbudowano szklarnie oraz oranżerie. Jeszcze w tym samym wieku zbocza wzgórza zamkowego były niezależnione, w dolinie znajdowały się stawy rybne i wywierało źródło wody pitnej.

Wśród drzewostanu parkowego zauważyć można cenne i rzadkie gatunki drzew pochodzenia egzotycznego. W parku odnaleźć można również inne ciekawostki jak np. skamieniałości i ślady istnienia amonitów odbitych w opoce, skamieniałe paprocie – araukarity. Park został ok. 1820 r. urządzony w stylu angielskim, gdy właścicielem dóbr był Józef Rudolf Colloredo–Mansfeld. Zbudowano wtedy altanki parkowe, ławki, wodospady, palmiarnię. Następne zmiany wprowadzone zostały w latach 1866–1875. Miejscową hodowlę bażantów założono w 1617 r.

Do kompleksu budynków zamkowych należy również pierwotnie renesansowy budynek Inwalidowni posiadający elewację wykonaną na początku XIX w., były browar zamkowy – pierwotnie również renesansowy później przebudowany w stylu barokowym oraz pochodzący z tego okresu artystycznego były budynek administracyjny. Renesansowy styl architektury zamkowej uzupełniał budynek ujeżdżalni (później w stylu klasycystycznym), loggety z panoramą okolicy oraz zbrojownia (arsenał broni zamieniony później na spichlerz).

Zbiory zamkowe

Uwagę zwiedzających wewnątrz zamkowe przyciąga szafa renesansowa niemieckiego pochodzenia, salonik z renesansowym piecem kaflowym, gabinet hiszpański z przełomu XVI/XVII wieku, kolekcja łamanego szkła weneckiego z XVII w., czeskiego szkła szlifowanego z XVIII w., niemieckie szklane puchary cechowe z XVI w., kolekcja porcelany miśnieńskiej w jadalni, porcelana empirowa ze Sławkowa (znane Austerlitz) – garnuszki przedstawiające Opoczno i Skałkę.

Godnym uwagi jest arsenał czyli zbrojownia zamkowa, drugi pod względem wielkości w Czechach po zamku Konopiště. Znaczną ilość eksponatów zawiera znakomita kolekcja starej broni palnej głównie niemieckiego i włoskiego pochodzenia (lontówki z XV i XVI w., muszkiety i karabiny skałkowe z XVIII w., modele kartaun, armat i innych dział, miecze katowskie, broje rycerskie, wyjątkowo cenny oryginalny hełm rzymski z początku naszej ery). Z podróży Józefa II Colloredo–Mansfeld pochodzi kolekcja broni pochodzenia orientального z Japonii, Indii, Iranu, Kaukazu, Turcji i innych orientalnych krajów.

Józef Colloredo–Mansfeld wzbogacił również zamek i jego zbiory o eksponaty etnograficzne egzotycznego pochodzenia – maski afrykańskie, meble arabskie, totemy indiańskie, opaski, stroje, itd.

Biblioteka zamkowa

Z okresu gdy właścicielami zamku był ród Trčka na odnotowane zostało istnienie jedynie pięciu ksiąg o tematyce religijnej, które należały prawdopodobnie do Magdaleny Trčka. Z początkowego okresu pobytu Colloredo pochodzi pierwodruk kroniki świata „Liber chronicarum” z 1493 r., należącej do Rudolfa Colloredo, który otrzymał ją w darze od cesarza Rudolfa II.

Bibliotekę zamkową zaczął organizować i tworzyć Hieronim Colloredo–Wallsee. Jej zbiory są podzielone na dwie główne części. W 1742 r. w jednej z jej części odnotowano istnienie 1853 ksiąg. Książki nabyte były poza granicami oraz uzyskane kupnem, darem lub dziedzictwem od rodzimej szlachty. W drugiej połowie XVIII w. biblioteka posiadała już 6000 ksiąg. Między zbiorami bibliotecznymi znajdują się dzieła historyczne, teologiczne, geograficzne, prawnicze, filozoficzne, matematyczne, sztuki teatralne oraz libretta muzyczne. Przeważa jednak literatura specjalistyczna i fachowa. Książki i księgi posiadają jednakową oprawę wykonaną z cennej białej skóry, z exlibrisem i supralibrasem czyli owalem z herbem rodowym na okładce z przodu i z tyłu.

W XVIII w. zbiory biblioteczne wzbogaciły dzieła francuskiej literatury oświeceniowej. Między nimi znajdują się pierwodruki i starodruki, ciekawe militaria i bohemiki (np. Dubravius – „Historiae regni Bohemiae libri” – XXXIII, Bohuslav Balbín – „Miscellanea historica regni Bohemiae“).

Tzw. „paryska” część biblioteki pochodzi z młodszego okresu historii. Tworzył ją przeważnie Józef Colloredo–Mansfeld (1866–1949). W jej skład wchodzi współczesne dzieła beletrii i literatury gospodarczej, rolniczej i podróżniczej. Józef Colloredo sam zajmował się bibliotekarstwem i działalnością wydawniczą. Książki trafiły do biblioteki na zamku w Opocznie w 1953 r. z Dobruszki. W latach 1956–57 kolekcja biblioteki „paryskiej” trafiła do katalogu muezalnego czeskiej Biblioteki Narodowej.

Galeria obrazów

Wnętrza zamkowe zdobią nie tylko obrazy pochodzące z okresu pobytu Trzcaków, ale przeważną część zbiorów tworzą obrazy uzyskane i zgromadzone przez Colloredo.

Galerię obrazów na miejscowym zamku urządzono z związku z jej przeniesieniem z pomieszczeń zamku rodowego Doebling k.Wiednia. W zbiorach znajdują się kopie renesansowych obrazów mistrzów włoskich (kopie dzieł Rafaela, Carravagio, dzieła z kręgu Leonardo da Vinci i inne), oryginalne dzieła malarzy włoskich, holenderskich i francuskich z XVII i XVIII w. z przewagą weneckiej i neapolskiej szkoły malarskiej.

Najstarszymi dziełami zbiorów w Opocznie są deskowe obrazy przedstawiające św.Barbarę i św.Łucję namalowane w końcu XV w. będące bocznymi skrzydłami ołtarza, który się nie zachował, tzw. „Żerotínská deska” – rodzinny portret grupowy z 1575 r. (epitaf dedykowany Jetřichem ze Žerotína zmarłemu synowi), portret nieznanego szlachcica z ok.1530 r. z kręgu Lucasa Cranacha.

Dekoracje wnętrza uzupełniają portrety członków rodu Colloredo, kopie znanych portretów Velasqueza, portrety Leopolda I i jego żony infantki Małgorzaty, portrety Marii Teresy i jej rodziny.

Znanym eksponatem jest obraz „Chrystus ze starozakonnymi”, który przypisywano kiedyś po odkryciu Hieronimowi Bosch. Przedstawia dwunastoletniego Jezusa pogrążonego w rozmowie z ośmioma starcami w świątyni. Obraz jest jedną z sześciu zachowanych kopii. Kopia odnaleziona w Opocznie należy do najcenniejszych. Zdjęcia i badania infraczerwienią odkryły postać dziewiętego starca przedstawiającego prawdopodobnie postać autora obrazu, znajdującego się w kierunku spojrzenia Jezusa. Kolejne badania nie potwierdziły, aby autorem mógł być sam Bosch (1450–1516) ponieważ drewniana deska obrazu pochodzi prawdopodobnie aż z XVI wieku.

Do najcenniejszych eksponatów w kolekcji obrazów galerii należy obraz „Zamordowanie św.Wacława” namalowany przez Francesco Trevisiani ok.1750 r., przypisywany wcześniej malarzowi Petrowi Brandl, „Madonna z Dzieciątkiem” od Andrea del Sarto z 1526 r., „Zwiastowanie” od Marten de Vos, „Mały Jezus w świątyni” z warsztatu Veronese. Czeskich autorów jako jedyny reprezentuje obraz „Nocna Wenecja” od Josefa Platzera.

Waldemar Oszcęda